

ÚČASŤ SLOVÁKOV NA KARTOGRAFII UHORSKA OD XVI. DO XX. STOROČIA

Je potešujúce, že v ranom novoveku bolo o Uhorsku vyhotovené také množstvo máp ako o žiadnej krajine v Európe. Cez Uhorsko totiž tiekol Dunaj — najväčšia rieka vtedajšej Európy — a tu bolo aj ťažisko bojov s Turkami, takže je celkom odôvodnený záujem Európy o takú pozoruhodnú krajinu, ako bolo Uhorsko. Časť tohto záujmu sa prejavila aj v zakreslení Slovenska, ktoré bolo severnou oblasťou historického Uhorska.

Prekvapuje však, že dosiaľ sa nevenovala zaslúžená pozornosť spracovaniu tohto kartografického materiálu, a to nielen u nás, ale ani v Maďarsku, kam sa začal vo veľkom sústreďovať aj kartografický materiál, najmä v období tzv. miléniových osláv r. 1896. Vtedy mnohé šľachtické rody posielali tento materiál do Budapešti. Ďalšie sústreďovanie nastalo pred r. 1918 a po r. 1918. No napriek tomu mohol sa ešte r. 1930 ponosovať *dr. Irmédi-Molnár*, význačný bádateľ v dejinách kartografie Maďarska, že aj v Maďarsku je kartografické štúdium pomerne zanedbávané, ba čo viacej, že toto štúdium nie je nijako organizované, lebo iba zriedkavo možno nájsť aj v Maďarsku nejakú historickokartografickú prácu alebo článok, ktorý by sa zaoberal minulosťou kartografie v Uhorsku (1).

Na toto tvrdenie sa Irmédi-Molnár odhodlal napriek tomu, že vedel o týchto význačných skutočnostiach:

1. Už r. 1896 zostavil krátku históriu kartografie Uhorska *A. Má r k i*, keď bolo jubileum Uhorskej geografickej spoločnosti (2).

2. Roku 1928 vyšlo v Segedíne veľmi dôležité dielo *Kolomana Eperjessyho Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban*, strán 56 a XX mapových príloh (v preklade *Ručne zostrojené mapy Uhorska vo viedenských archívoch*).

3. Irmédi-Molnár bol presvedčený o správnosti svojho pomerne pesimistického záveru, hoci vedel, že *Koloman Eperjessy* vydal dokonca už r. 1929 aj knižne katalóg pre všetky tzv. *hungarica*, ktoré sú v mapovom oddelení Vojenského archívu vo Viedni (3).

Hoci toto všetko Irmédi-Molnár vedel, bol presvedčený, že minulosť kartografie Uhorska poznáme iba nedostatočne. Je prirodzené, že maďarská kartografia hľadala najsamprv tie prvky, ktoré na poli kartografie Uhorska vyhotovili sami Maďari. Molnár a s ním aj ostatní predstavitelia Maďarska sa pozastavujú nad tým, že výsledky vojenských mapovaní si obyčajne privlastňuje Rakúsko, a to preto, lebo tieto mapovania boli pre celý štát spoločné. V Maďarsku celkom odôvodnene pátrajú po tom, čo tvorí podstatu tzv. maďarského mapovania, prípadne aký je kartografický prínos samého Maďarska. Je žiadúce, aby sa odborne ustálila účasť jednotlivých národností na duchovnom dedičstve Uhorska, teda osobitne Maďarov a osobitne Srbov, Rumunov alebo aj Slovákov.

Aby sme mohli vecne rozobrať účasť Slovákov na kartografii Uhorska, musíme pre to najprv vytvoriť pracovné predpoklady. Bude potrebné, aby sa aj na Slovensku paralelne s Čechami spĺňali tieto štyri úlohy:

1. prikročiť k centralizovanej záchrane historickokartografického materiálu, ako ju napr. v Čechách úspešne vykonáva Štátna mapová zbierka,

2. pristúpiť aj na Slovensku k spracovaniu a k vydaniu súpisu historických mapových slovníkov podľa vzoru práce F. Roubíka (4),

3. monograficky zachytiť činnosť významných kartografov Slovákov,

4. spracovať staré rázovité mapové unikáty Slovenska po stránke historickej, geografickej a kartografickej a reprodukovávať ich ako tzv. Monumenta Slovaciae cartographica (5).

Treba si uvedomiť, že história, podobne ako iné vedné disciplíny, napr. právo, už dávnejšie začala zverejňovať nielen naračné, ale aj aktové pramene. K reprodukcii historickokartografického materiálu sa môže pristupovať iba pomalšie, podľa toho, ako sa zdokonaľujú moderné reprodukčné možnosti. Je síce pravda, že dosiaľ sa u nás vôbec nepátralo po životných cestách slovenskej kartografie, a kto pozná pomery v slovenských archívoch, vie, že aj sám kartografický materiál je trpený ako nútené zlo v archívnych depozitoch, lebo archívy nemajú preň vhodných skladových možností a ani ochranných prostriedkov! Preto aj my musíme dvojnásobne dať za pravdu Irmédimu-Molnárovi, že nielen v dejinách kartografie Slovenska, ale aj v dejinách kartografie Uhorska „treba vykonať ešte veľa, kým sa vybudujú všetky predpoklady pre objasnenie a správne posúdenie práce našich veľkých kartografov v minulosti“.

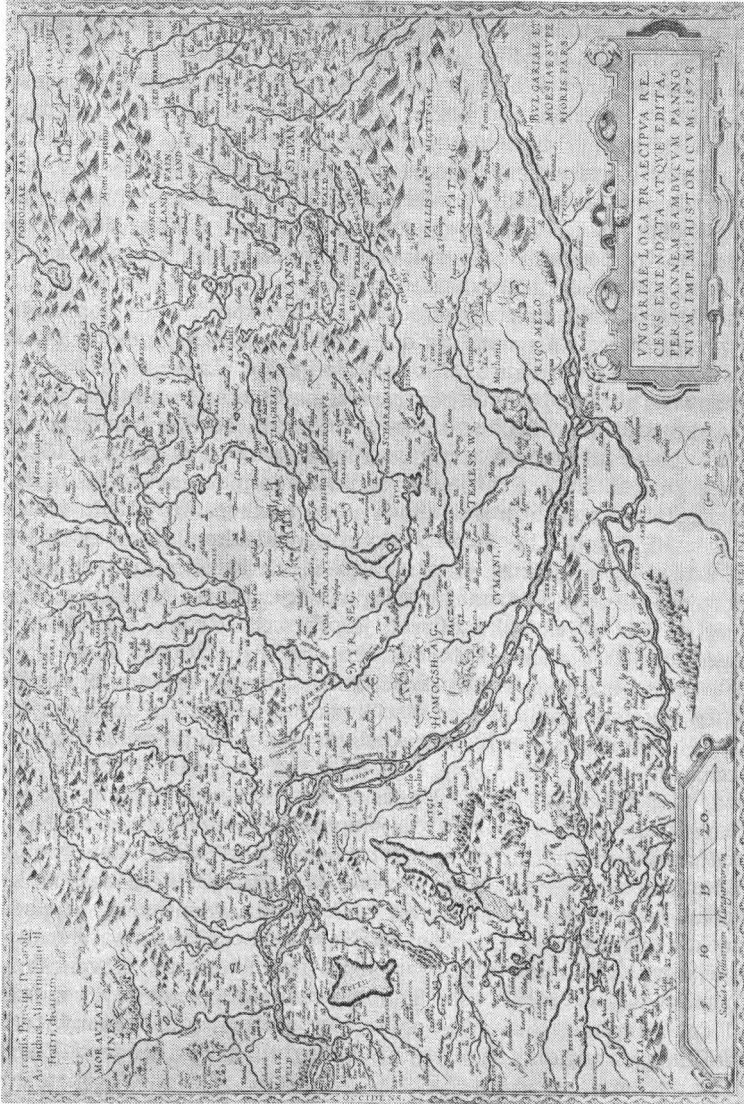
Aj my musíme mať záujem na tom, aby sme zistili, kto všetko tvoril u nás kartografické diela a či medzi uznávanými „maďarskými“ kartografickými veličinami neboli aj Slováci. Je pozoruhodné priznanie Eperjessyho, že staršie vojenské mapovania robili najmä Nemci a Česi. Či túto prácu konali aj Slováci, to by sme zbytočne u Eperjessyho hľadali. Veď maďarská kartografia vydáva za Maďara aj Samuela Mikoviniho, prvého moderného uhorského kartografa vôbec, a to je predsa Slovák.

Skutočnosť, že Slovensko dalo Uhorsku viacerých významných kartografov, dokazujú aj tieto mená: Ján Boza-Sambucus, Samuel Mikovini, Ján Tomka-Sásky, Matej Husár, Ján Matej Korabinský, Ján Lipský a iní.

Ján Boza-Sambucus

Narodil sa 1. júla 1531 v Trnave, zomrel 13. júna 1584. Jeho rodičia pochádzali zo Zsámboku. Táto obec je na západ od Pešti. Sambucus ju označuje ako Sambok, na Laziovej mape je Sombok, u inž. Martina Stiera (1664) je Schambock, Müller (1709) má Schanbek, inde je zasa Zsámbék. Ján Matej Korabinský označuje r. 1804 túto obec za nemeckú, na inom mieste sa zasa uvádza ako nemeckomaďarská. Bozov pseudonym Sambucus (Sambocký, Zsámboki) nadväzuje teda na rodnú obec jeho predkov. V ďalšom sa však Boza pridrižiava svojej rodnej obce Trnavy, hlásiac sa k nej verejne ako „Tirnaviensis Pannonius“.

Naša literárna história dnes už pomerne dobre pozná dielo Jána Sambockého, v ktorom sa vo všeobecnosti vidí typ učeného humanistu a lekára. Zdá sa však, že pri rozbore jeho diela sa akosi začína zabúdať, že Ján Boza-Sambucus nebol iba dobrým lekárom a časovým básnikom, estetikom a historikom, Ján Sambucus bol ešte všestrannejší, lebo bol typom známeho polyhistora, ktorý písal práve tak

Obr. 1.

dobre grécky ako latinsky. Toto by bolo v podstate našej literárnej histórii známe. Menej je však u nás už známe, že Ján Boza-Sambucus bol aj prvým slovenským kartografom.

Maďarská historiografia nevidí v Sambukovi čistého Maďara. Uspokojuje sa s konštatovaním jeho pôvodu. Preto tým viacej prekvapuje úsilie Jána Mišianika vymazať Sambuka zo slovenských literárnych dejín s poukazom, že to bol syn maďarského národa (6). Trnava bola vždy na Slovensku a taký je aj Sambucus — vždy bude pôvodom zo Slovenska, hoci bude bývať i vo Viedni, kde aj pôsobil. Podľa zistenia Jána Pöstényho Bozovci boli známa trnavská slovenská rodina, s ktorej menom sa možno v Trnave stretnúť ešte na konci XIX. storočia. No napriek tomu Mišianik prichádza k záveru, že sú mylné pokusy „začleňovať Sambuka bezprostredne do slovenských literárnych dejín“. Do akej miery je neodôvodnený Mišianikov záver, azda presvedčivejšie ukážu literárni historici. My tu chceme poukázať na to, že Sambucus sa svojím dielom súčasne stal aj budovateľom kartografie Slovenska. O Sambukovi sa uvádza, že r. 1555 vyšli jeho *Poëmata*, r. 1564 *Emblemata* a r. 1579 *Elegiae*. Avšak doterajší literárni kritici neuvádzajú, že Sambucus vydal r. 1571 aj mapu Uhorska pod názvom *Ungariae loca precipua recens emendata atque edita per Ion. Sambucum*. Jej reprodukcia je u Oberhumerera, *Karten Wolfgangs Lazius* (7).

Sambukova mapa Uhorska je ešte bez zemepisnej siete. Venovaná je arcivojvodovi Karolovi, bratovi Maximiliána II. Je prirodzené, že Sambucus pri jej zostrojení použil aj staršie mapy Uhorska, najmä Lazárovu mapu z r. 1528 a Laziovu mapu Uhorska z r. 1552. Prekvapuje však, že jednako nezakreslil na svoju mapu sieť rovnobežiek a poludníkov. Takéto sú aj neskoršie vydania jeho mapy, napr. vydanie z r. 1579 (obr. 1). Je to veľkým nedostatkom Sambukovej kartografie, lebo na základe zemepisnej siete sú robené už Ptolemaiove mapy.

Kostrov Sambukovej mapy je Dunaj a jeho prítoky, zákres ktorých nesie pečať vtedajšej geografie. Podľa Sambuka Poprad je prítokom Hrona, Váh tečie z Poľska, Tica je ramenom Tisy a nie Latorice, ako usudzuje Štefan Janšák, Ondava je Bodrogem atď. Ani horstvá nie sú presné, avšak ich zákres sa robí kopčekovou metódou. Paregry tak isto nemajú ešte barokovú naturalizmom prekypujúcu náplň. Zato však aj u Sambuka nachádzame zákres umeleckého motívu na nepreskúmaných územiach.

Je prirodzené, že Sambukova mapa Uhorska bola názvoslovným podkladom aj Martinovi Stierovi, ktorý r. 1649 vydal *Mappae geographicae regni Hungariae et terrarum adjacentium*. Ich nemecká forma je *Landkarten des Königreichs Ungarn* z r. 1664. Sem čiastočne patrí aj *Porvus atlas Hungariae* z r. 1688, ktorého autorom je Fabius Antonius, margróf z Collcreda. Menovaný ju podal ako dizertačnú prácu v seminári prof. Gabriela Hevenesího. Preto sa *Parvus atlas Hungariae* vo viacerých bibliografiách pripisuje neprávom aj Hevenesímu.

Pokiaľ ide o presnosť, nemožno ešte Sambukovu mapu porovnávať s presnými mapami. Patrí do kategórie tzv. atlasov, ktorých autori zobrazovaný terén ani nepoznali. Tieto mapy odsúdil už Samuel Mikovini, prvý moderný kartograf Uhorska.

Samuel Mikovini

Kartografická činnosť Samuela Mikoviniho je medzníkom v dejinách kartografie Rakúsko-Uhorska. Mikovini dobre poznal kartografickú prax z konca XVII. a zo začiatku XVIII. storočia, veď sa s ňou oboznámil pri oprave Müllerovej mapy

Uhorska z r. 1709. Už vtedy videl, že mnohí vtedajší kartografovia viacej túžili po dobrom zárobku ako po presnej mape. Týchto všetkých Mikovini veľmi ostro odsúdil, označiac ich za luhárov. Z hľadiska nášho i Mikoviniho staršiu epochu kartografie v Uhorsku zakončuje Müllerova *Mappa regni Hungariae* z r. 1709. Avšak ukazovateľom novej cesty v kartografii ostáva dielo Samuela Mikoviniho, pôvodom Slováka z Ábelovej od Lučenca.

Mikovini vedel, že aj pre zákres planetárnej situácie je potrebné vychádzať z prirodzených terénnych predpokladov. Tieto treba nielen presne zmerať, ale aj zakresliť. Sám Mikovini nazýva svoju meračskú a kartografickú metódu „astro-nmicko-geometricou“.

Životné údaje Samuela Mikoviniho bude treba v mnohom skorigovať, pretože dnes sa stáva problematickým už aj rok jeho narodenia. Dosiaľ sa uvádzalo, že Mikovini sa mal r. 1700 narodiť v Ábelovej. Tento dátum sa časom ukáže azda málo možným, keďže podľa konštatovania Mateja Bela, veľkého Mikoviniho rovesníka a priateľa, Mikovini mal vlastnoručne opraviť aj Müllerovu mapu Uhorska z r. 1709. M. Bel pri výpočte máp Uhorska spomína aj Müllerovu mapu z r. 1709, kde doslovne uvádza toto: „Tabulam vero Hungariae Mülleri, quam illustris Samuel Mikovini, manu sua emendavit, provide sequutus est“ (8). V slovenskom preklade by to znelo takto: Müllerovu mapu Uhorska, ktorú vlastnoručne opravil vznešerý Samuel Mikovini, treba však používať opatrne! Je pravda, že teoreticky možno uvažovať o tom, že Müllerova mapa Uhorska vyšla druhýkrát r. 1724, avšak na tejto je ešte viacej chýb ako na prvom vydaní. Teda niet dôvodu, aby sme sa nechali týmto teoretizovaním odvádzať od jasného ohodnotenia Belovho. Müllerova mapa Uhorska, vydanie po Požarevackom mieri z r. 1724, má okrem iného takéto nemožnosti:

1. Zákres Váhu z Oravy. Müllerova mapa Uhorska z r. 1709 má sútok dnešného Váhu s Oravou pri Kraľovanoch vyriešený tak, že silnejšie je zakreslená Orava. Teda aj tu možno usudzovať, že za zdrojnicu Váhu treba považovať Oravu. Názvoslovne nie je však situácia s Váhom taká zlá, lebo opis Vagus je pred Žilinou a aj Orava má svoje jasné pomenovanie v hornom toku, kde je Orawitza a Arva nigra. Na vydaní Müllerovej mapy Uhorska z r. 1724 je však nápis Váhu až pod Oravským Podzámkom. A toto by určite nebol mohol urobiť Mikovini! Mylný zákres Váhu pri Kraľovanoch nie je dielom iba Jána Krištofa Müllera. Taký bol všeobecný názor vtedajšej „vedy“. Z pôvodcov tohto názoru uvádzam Martina Zeillera, autora spisu *Hungaria oder Neu-Vollständige Beschreibung des gantzen Königreichs Ungarn*, Frankfurt—Leipzig 1690, 301, ktorý v hesle Arva hovorí o Oravskom Podzámkom, že leží pri Váhu (... Ein von Natur und Wercken sehr festes Castell über die Waag...). Roku 1660 Martin Zeiller ešte takto neusudzoval, lebo vtedy napísal o Oravskom Podzámkom iba toľko, že je to mohutný hrad (9). Naproti tomu Váh mu vtedy ešte tiekol cez Ružomberok, lebo tam bol cez Váh most (10). Názvoslovný omyl do spisov Martina Zeillera vniesol vlastne Andrej Stübel, upravovateľ vydania z r. 1690.

Roku 1685 vyšlo v Augsburgu od Jána Krištofa Wagnera († 1688) *Delineatio Provinciarum Pannoniae*, kde je aj prehľadná mapka Uhorska, na ktorej Váh tak isto tečie z Oravy.

Mikoviniho korektúru na Müllerovej mape Uhorska z r. 1709 potvrdzuje i zápis z XVIII. storočia, nachádzajúci sa v katalógu Mollovej zbierky. Aj tam je o Müllerovej mape Uhorska z r. 1709 záznam, že ju Mikovini svedomite opravil (... Mickowini hat die Müllerische Carte fleisig corrigirt) (11).

Podrobnejší kartometrický rozbor bližšie ukáže, či Mikovini mohol robiť opravy už na vydaní r. 1709.

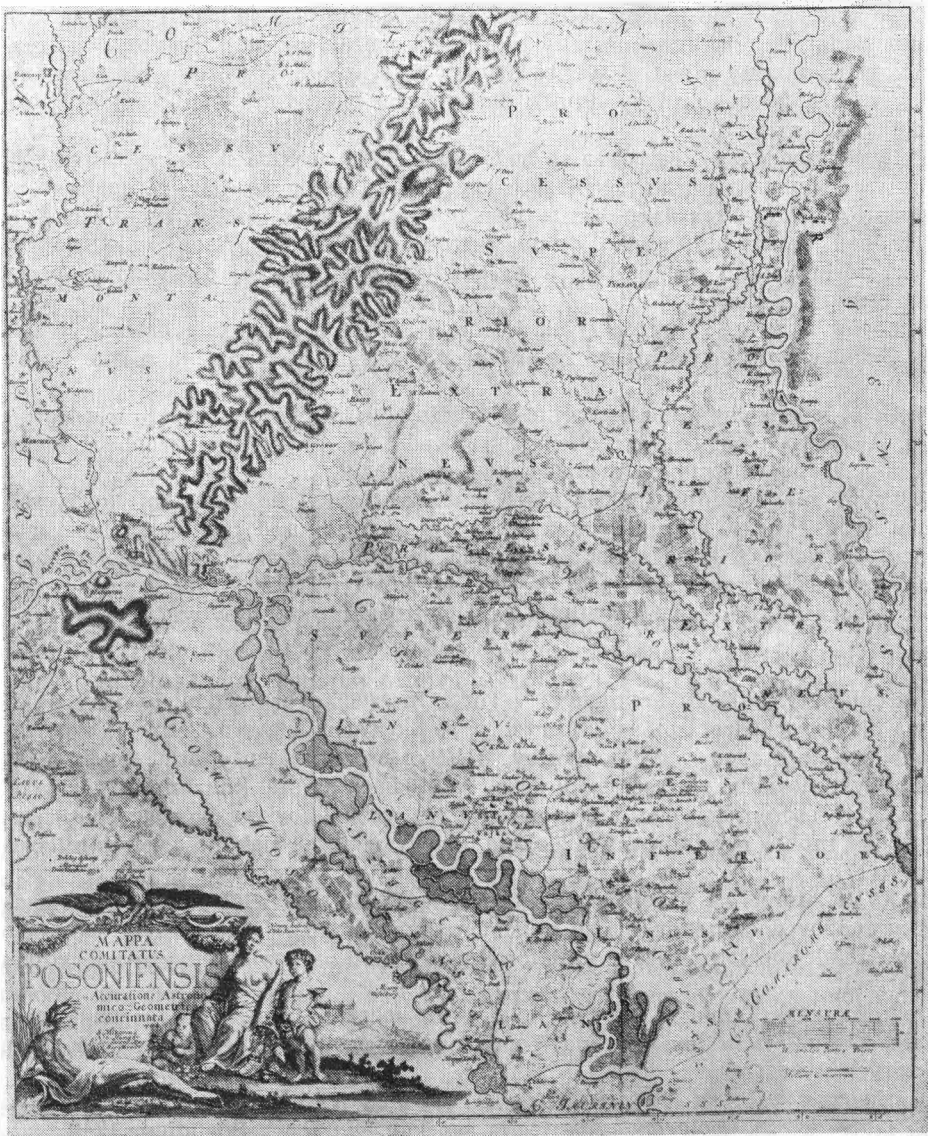
2. Müller poplietol aj názvoslovie Laborca, ktorý je vraj Latoricou („Latorcza fl.“). Tento omyl prevzali potom mnohé mapy v XVIII. storočí.

Činnosť Samuela Mikoviniho je teda bohatá a nebude ju možné na tomto mieste podrobne rozobrať. Aby jeho národnosť nebola problémom, treba si uvedomiť, že Ábelová vždy bola iba slovenskou obcou. Tu pôsobil otec Mikoviniho ako ev. a. v. farár. Ďalšou stanicou jeho otca bol Ružomberok, teda zasa slovenská obec. Ábelová je za čisto slovenskú obec označovaná vo všetkých štatistikách Uhorska. Za takú ju nekvalifikuje iba Ján Matej Korabinský, ale aj *Conscriptio regni Hungariae* z r. 1772, ba aj *Magyarország Geographiai szótára* z r. 1851. Všade je Ábelová slovenská (11a).

Vieme bezpečne, že Mikovini už r. 1719 študoval na univerzite v Altdorfe pri Norimberku, potom v Jene, kde sa už r. 1723 stal dvorským zememeračom. Roku 1728 bol už v Bratislave, kde začal s mapovaním Slovenska. Neskoršie sa stal profesorom na prvej baníckej škole v Banskej Štiavnici. Mikoviniho činnosť nemožno dosť dobre vystihnúť ani tak, ak konštatujeme, že bol dobrým grafikom a výstižným krajinkárom. Mikovini bol práve tak dobrým medirytcom a umeleckým kresličom. Za pobytu v Banskej Štiavnici sa ukázal nielen jemným profesorom matematických disciplín, ale aj banským geometrom, hydromechanikom a staviteľom ciest, mostov atď. Zaiste taká bohatá je i jeho činnosť ako vojaka. Dokladom toho sú aj plány Komárna. Niektoré ďalšie kapitoly z Mikoviniho činnosti prezrádza priamo Matej Bel. Od neho sa dozvedáme, že Mikovini staval i ochranné hrádze pri Dunaji na Žitnom ostrove, napr. v Bodíkoch (Nagy Bodok) (12), kde obyvateľstvo predtým utrpelo dunajskými záplavami veľa škody. Podľa plánu Samuela Mikoviniho začali dňa 13. apríla 1749 stavať aj kráľovský hrad v Budíne. Niet preto divu, že Mikoviniho vymenovali za kráľovského dvorského radcu a kráľovská akadémia v Berlíne za svojho člena.

Jozef Cincík už dávnejšie vyslovil požiadavku, aby sa Mikoviniho dielo zhodnotilo aj po stránke kartografickej, lebo v Mikovinim by mala naša slovenská počiatočná kartografia vidieť svojho slávneho predchodcu (13). Cincík sa zapodieval Mikovinim ako rytcom. Jeho konštatovanie, že Mikovini sa začal zaoberať medirytectvom „najmä okolo r. 1733“, pretože z toho času pochádza aj zaujímavé zobrazenie podsvetia Demänovských jaskýň, bude treba opraviť, keďže mapa *Antra Deminfalvensia*, na ktorú Cincík naráža, musela byť vyrytá Mikovinim už dňa 4. júla 1719, lebo vtedy ju už vydal Matej Bel. Rok 1719 je teda v znamení spolupráce Mateja Bela a Samuela Mikoviniho. Táto spolupráca v ďalšom obohatila našu veďu dielom, ktoré „nezničí ani hrôzyplné mračno ani vek“.

Vlastný Mikoviniho génius sa úspešne vyzil najmä v meračstve a kartografii. Za základ geodetických výpočtov vzal bratislavský poludník (meridianus Posoniensis), ktorý prechádzal severovýchodnou vežou kráľovského hradu v Bratislave (14). Meračskú základňu mal medzi Bratislavou a Svätým Jurom. Takto získal astronomické podklady, zemepisnú šírku a dĺžku. Dosiahnuté hodnoty doplnil geometrickým, magnetickým a hydrografickým meraním. Podrobnosti tohto vymeriavania bližšie opisuje v spise *Epistola de methodo concinnandarum mapparum Hungariae topographicarum ad virum clarissimum Matthaim Belium*, Posonium 1732, ilustrujúc ho názornejšie aj na mapke (15). Pôvodne bolo rozhodnuté, že Mikovini zmapuje celé Uhorsko, podobne ako sa plánovalo, že Matej Bel podá historickogeografickú štúdiu celého Uhorska. Mikoviniho mapy prešli svetom

Obr. 2.

najmä preto, lebo sú ilustráciou monumentálneho diela Mateja Bela *Notitia Hungariae Novae Historico-Geographica*. Prvý až štvrtý zväzok vyšiel r. 1735—1742, torzo piateho zväzku až po Belovej smrti. V prvom a treťom zväzku Belových *Notitií* sú aj *Prihovory* Samuela Mikoviniho k čitateľovi, dôležité najmä tým, že obsahujú rozbor meračských základov Mikoviniho.

Dielo Mikoviniho nie je ešte podrobne známe. Mnoho vecí sa stratilo. Dá sa však predpokladať, že prieskum mestských archívov môže vyniesť na svetlo ďalší materiál, napr. zákresy miest. Z týchto dôležitý je v Komárne. Dodnes nie sú známe ani všetky Mikoviniho mapy. Podľa doterajšieho prieskumu vieme, že Mikovini vyhotovil 30 máp (16).

Pobyt Mikoviniho v Bratislave sa bude môcť bližšie určiť, len čo sa v Mestskom múzeu v Bratislave nájde plán Bratislavy z doby Márie Terézie, reprodukovany v diele *Bratislava-Pressburg*. Tento plán má totiž zákres siete robenej paralelne so zadnou časťou Mikoviniho domu v Bratislave, kde sa nachádzalo aj jeho observatórium. Dom má č. 193. Dom Mikoviniho v Banskej Štiavnici je označený pamätnou doskou.

Mikovini zomrel 23. marca 1750. Nachladil sa pri meračských prácach v Považí, kde vymeriaval trasu pre reguláciu Váhu. Jeho hrob nie je nijako bližšie známy.

Veľkosť Mikoviniho diela harmonicky zväčšuje historická dôležitosť diela Mateja Bela. O obidvoch týchto vedcoch možno povedať, že sú „veľkou ozdobou“ nielen Uhorska, ale aj vlastného Slovenska, kde sa narodili.

Mikovini mal dokončiť dielo Mateja Bela. Nedokončil ho však ani Ján Kováč, Pavol Kray, Peszler, ba ani Peck a Müller, ktorí už vopred boli vyhliadnutí, aby v ňom pokračovali, keby náhodou nemohol ho dokončiť sám Matej Bel. Z bratislavských spolupracovníkov Mateja Bela vynikol ďalší Slováč, Ján Tomka-Sásy, opäť geograf, ktorého kartografickú činnosť treba znova objavovať.

Ján Tomka-Sásy

Narodil sa r. 1700 vo Folkušovej v Turci. Priezvisko prezrádza, že jeho predkovia mohli pochádzať zo Sásy, ktorých je na Slovensku viacero. Jedna je v Novohrade, iná je osadou obce Domaníky, ďalšia Muránskej Huty atď. Ján Tomka-Sásy vyštudoval na ev. teológii v Jene. Po štúdiách sa stal kňazom v Győri a od r. 1732 profesorom dejpisu a zemepisu po Matejovi Belovi na lýceu v Bratislave. Takto sa mohol nepriamo stať žiakom Belovým, a to žiakom „veľmi milovaným“ (17).

V XVIII. storočí sa všeobecne uznávalo, že po Matejovi Belovi je Ján Tomka-Sásy zodpovednou geografickou veličinou Uhorska (18). Jeho význam sa nijako nezmenší, ak konštatujeme, že v historickej geografii sa Tomka nevyrovnal svojmu majstrovi.

Jednako však Tomkova činnosť bola veľmi bohatá. Uvediem ju aspoň v prehľade, pretože naše lexikony na Tomku vôbec zabúdajú. Vydal viaceré diela, z ktorých uvádzam:

1. *Hodegus in Prisci rhetoris Attilam*, Posonium 1745.
2. *Liber de ritu explorandae veritatis per iudicium ferri*, Posonium 1740.
3. *Introductio in Orbis hodierni Geographiam*, Posonium 1740. Predslov je od Mateja Bela.
4. Ján Severini vydal r. 1777 v Bratislave a v Košiciach Jána Tomku Szászkeho *Introductio in Orbis Antiqui et Hodierni Geographiam*. Je to doplnené vydanie diela citovaného sub 3.
5. *Conspectus introductionis in notitiam regni Hungariae geographicam, historicam* atď., Posonium 1759.
6. *Introductio in Geographiam Hungariae, Commentatio de Comitibus Hungariae*, 1781.

7. V pozostalosti sa našla *Liber de originibus Hunnorum et Avarorum*.

Tomkovu kartografickú činnosť dnes už nespomínajú ani maďarské lexikony (19). To, že Ján Tomka bol skutočne praktickým školským kartografom, ukážem na rozbere historickogeografických záznamov z XVIII. storočia. Sám Matej Bel spomína jeho kartografickú činnosť viackrát. Dvakrát o nej hovorí v *Compendiu*, kde píše: „Ioannes Tomka Szászky, vir, de historia et geographia Hungariae optime meritus, cura et sumptu suo, procuravit anno 1750 et 1751 Posonii parvum atlantem Hungariae, qui praeter titulum, 19 mappulas continet, quarum quaevis mediam filyram magnitudine aequat. Deprehendes in atlante hoc, mappas Hungariae antiqui, medii et recentis aevi” (20). Druhýkrát sa Tomkov atlas spomína pri rozbere jednotlivých komítátov. Aj tu uvádza Tomku ako kartografa konštatovaním: „Comitatum horum nomina, situm, et praecipua loca, exhibet I. Tomka Szászky, in peculiari mappula anno 1751 confecta, quam in atlante eius Hungarico deprehendes” (21).

Podobné svedectvo vydávajú aj iní geografovia Uhorska z konca XVIII. storočia, napr. Karol Got. Win d i s c h (1725—1793), predstaviteľ geografie Uhorska po Tomkovi, tak isto žijúci v Bratislave, ktorý o Tomkovom atlase Uhorska píše súhlasne s Matejom Belom takto: „... 1750—1751 hat der um die vaterländische Geschichte und Erdbeschreibung sich so verdient gemachte Rektor des evang. Gymnasiums zu Presburg, Herr Johan Tomka Szaszky, einem kleinem Atlas von Ungarn daselbst stechen lassen, welcher auszer dem Titel 19 Kärtschen enthält, deren jede einem gemeinen halben Bogen einnimt, und die alte, mittlere, und neue Geographie dieses Reiches ziemlich richtig vorstellt...” (22).

Ešte hodnotnejší je originálny záznam v katalógu Mollovej zbierky z XVIII. storočia, kde sa o vložených 13 mapách z Tomkovho atlasu konštatuje toto: „... Die 13. Carten, jede zu 1/2 Schreib Bogen, sind von dem Herrn Rector Szaszky in Pressburg entworfen und von Zellern zu Pressburg gestochen...” (23).

Uvedené záznamy dosvedčujú, že Ján Tomka-Sászky vydal v Bratislave r. 1750—1751 historický atlas k dejinám Uhorska, ktorý okrem titulnej stránky pozostával z 19 máp s námetom zo starovekých až novovekých dejín Uhorska. Rudolf Havass uvádza medzi dôležitými geografmi Uhorska aj Szászkeho Tomku J. XX. *Tabellae geogr. ung. antique*, Posonii 1750... (24).

Tomka vydal tento atlas anonymne, nezaznačiac na ňom ani svoje meno ani meno rytca, ktorý mu tieto mapy vyryl. Tak sa stalo, že postupom času sa úplne zabudlo na jeho autorstvo. Bez autorstva sa tento atlas uvádza aj v publikovanom katalógu býv. lyceálnej knižnice v Bratislave z r. 1873, kde ho citujú ako *Regnum Hungariae*, Tab. XX, Posonii 1750—1751 (25).

Názvom *Regnum Hungariae* je označený titulný list, na ktorom je zobrazená cisárovná Mária Terézia a po okraji odznaky jednotlivých krajín, sľubujúcich vernosť cisárovnjej, ktorá nastúpila podľa pragmatickej sankcie (obr. 3). Mapky z r. 1750 sú viacfarebné, z r. 1751 sú iba 4 jednofarebné mapy o administratívnom rozdelení Uhorska. Celú sériu zakončujú dve reprodukcie tzv. Peutingerovej mapy, zobrazujúce práve úsek Dunaja v Uhorsku a na Balkáne. Nemožno povedať, že tieto reprodukcie vyhotovil Tomka podľa originálnych itinerárov z XIII. storočia, do ktorej doby sa Peutingerova mapa datuje (26). Je však isté, že ani on nemal za predlohu originálnu mapu Rímskej ríše z čias Augustových, vyhotovenú najmä zaslulhou Agrippovou, podľa ktorej sa vyhotovila aj Peutingerova mapa.

Nezrovnalosť medzi počtom máp treba vysvetľovať tým, že staršie záznamy nepočítajú titulný list medzi mapy. Preto uvádzajú iba 19 máp. Naproti tomu

Obr. 3.

novšie záznamy uvádzajú už 20 máp, lebo k mapám priradujú aj titulný list. Katalogizátor Mollovej zbierky zaznačil, že Tomkove mapy z atlasu *Regnum Hungariae* vyryl Zeller. Záznam z Mollovej zbierky sa dá overiť podľa ryteckeho a písárskeho duktú máp Andreja Erika Fritsch a, známeho bratislavského Mikoviniho žiaka, ktorý r. 1753 vydal mapu *Tabula nova inclyti regni Hungariae*, lebo túto vyryl Šebestián Zeller. Na obidvoch je skutočne rovnaký písársky duktus. Podobný duktus je aj na vlastnej Zellerovej mape z r. 1765, nazvanej *Mappa territorii Posoniensis* (27).

Dňa 29. augusta 1749 pripadla Jánovi Tomkovi veľmi ťažká úloha rozlúčiť sa s nebohým Matejom Belom, ktorého pochovával na cintoríne sv. Michala v Bratislave. Dnes už by sme márne hľadali toto miesto v Bratislave. Márne ho hľadal už r. 1815 aj Jur Palkovič, lebo cintorín sv. Michala bol zrušený už r. 1784. Od tej doby sa začalo na jeho mieste stavať. Rozprestieral sa medzi dnešnou Konventnou ulicou a ev. bohosloveckou fakultou. Tam 29. augusta 1749 stála pri hrobe Mateja Bela celá Hungária. Nad Belov hrob neskoršie dali postaviť krásny pomník s nápisom, ktorý zostavil Ján Tomka. História tohto pomníka je tiež

zložitá. Je isté, že keď búrali cintorín, zbúrali aj pomník nad Belovým hrobom. Tak sa stalo, že ani Dék á ni Kálmán, interpretátor Belových *Notitií*, nevedel povedať, kam sa kameň podel. Vedel však o ňom, že musel byť obrovský (28). Nech bol jeho osud hocaký, dnes už je tento kameň zamurovaný v západnej bráne bratislavskej radnice, pri vchode z námestia 4. apríla. Tam je teda aj Tomkova kompozícia!

Tomkov pomer ku Slovákom sa najlepšie prejavuje v tvorbe samostatnej odbornej slovenskej geografickej terminológie. Je to nóvum, ktoré predchádzajúce geografie nepoznali. Tomka sa pokúsil tvoriť slovenskú geografickú terminológiu v latinsky napísanom diele o fyzickej a regionálnej geografii, zvanom *Introductio in Orbis hodierni Geographiam*, I, z r. 1740, druhé z r. 1777. Slovenská odborná zemepisná terminológia je v kapitole De notitia telluris physica, kde sa opisujú vtedajšie pojmy z fyzikálneho zemepisu. Riečisko je napr. „garek medzi brehy”, meander je „zákrut vody”, ústie je „wpád reky do mora”, vodopád je „spad vody z vysoka” atď. Týchto pojmov má Tomka veľa, lebo slovenské znenie je adekvátnou formou k vtedajším geografickým pojmom, ktoré Tomka takto cituje obyčajne v štyroch, ba aj vo viacerých rečiach (latinsky, nemecky, maďarsky, slovensky, anglicky atď.). Zomrel 26. augusta 1762.

Medzi profesorov lýcea v Bratislave treba počítať aj Jána Mateja Korabinského, ďalšieho význačného kartografa Slováka.

Ján Matej Korabinský

Jeho životné osudy sú oveľa pestrejšie než Tomkove. Narodil sa v Prešove 23. februára 1740. Ešte za Tomkovho života sa stal učiteľom na lýceu v Bratislave. Lenže nie natrvalo, lebo už r. 1759 si zriadil súkromnú dievčenskú školu, na ktorej 7 rokov vyučoval, kým nebola zrušená. Aby si rozšíril svoj duševný horizont, podnikol po jej zrušení r. 1769 väčšiu zahraničnú cestu do Nemecka. Takto mohol v Rintelen (Nemecko) študovať nielen teológiu, ale aj filozofiu a matematiku. Za dva roky sa vrátil z Nemecka späť do Bratislavy, kde okrem vychovávateľstva rediguje aj *Pressburgisches Wochenblatt*.

Korabinského vedecká činnosť nezapadá iba do geografie. A veru ťažko povedať, v čom je jej pravé ťažisko, či v historickom slovníku Slovenska alebo v demografii nášho etnika. Z Korabinského prác treba uviesť:

1. *Almanach von Ungarn*, 1778.
2. *Beschreibung der kön. Freistadt Pressburg*, Praha 1781.
3. *Lexikon von Ungarn*, Pressburg 1786.
4. *Atlas regni Hungariae portatilis*, Vindobonae 1804, Posonii 1817.

Po svojom návrate z Nemecka Korabinský usiloval o to, aby si mohol v Bratislave zriadiť kníhkupectvo. Potreboval totiž väčšie finančné prostriedky, ak chcel vydať prvé svoje hlavné dielo *Geographisch-historisches und produkten Lexikon von Ungarn*. V Korabinského *Lexikone* majú naše štatistiky svoj raný vzor. Jeho prednosťou je systematičnosť. Obce sú usporiadané abecedne a pri každej je okrem historickogeografických zvláštností uvedená aj jej národnostná charakteristika. Prílohou je poštová mapa Uhorska. Dielo je dôležité najmä pri posudzovaní národnostného charakteru tých obcí, v ktorých maďarizácia pozmenila ich charakter.

Korabinský udáva, že *Lexikon von Ungarn* zostrojoval aj z mapového materiálu. Tento podrobnejšie vymenúva v úvode svojho *Lexikonu*, rozdeľujúc ho na dve skupiny:

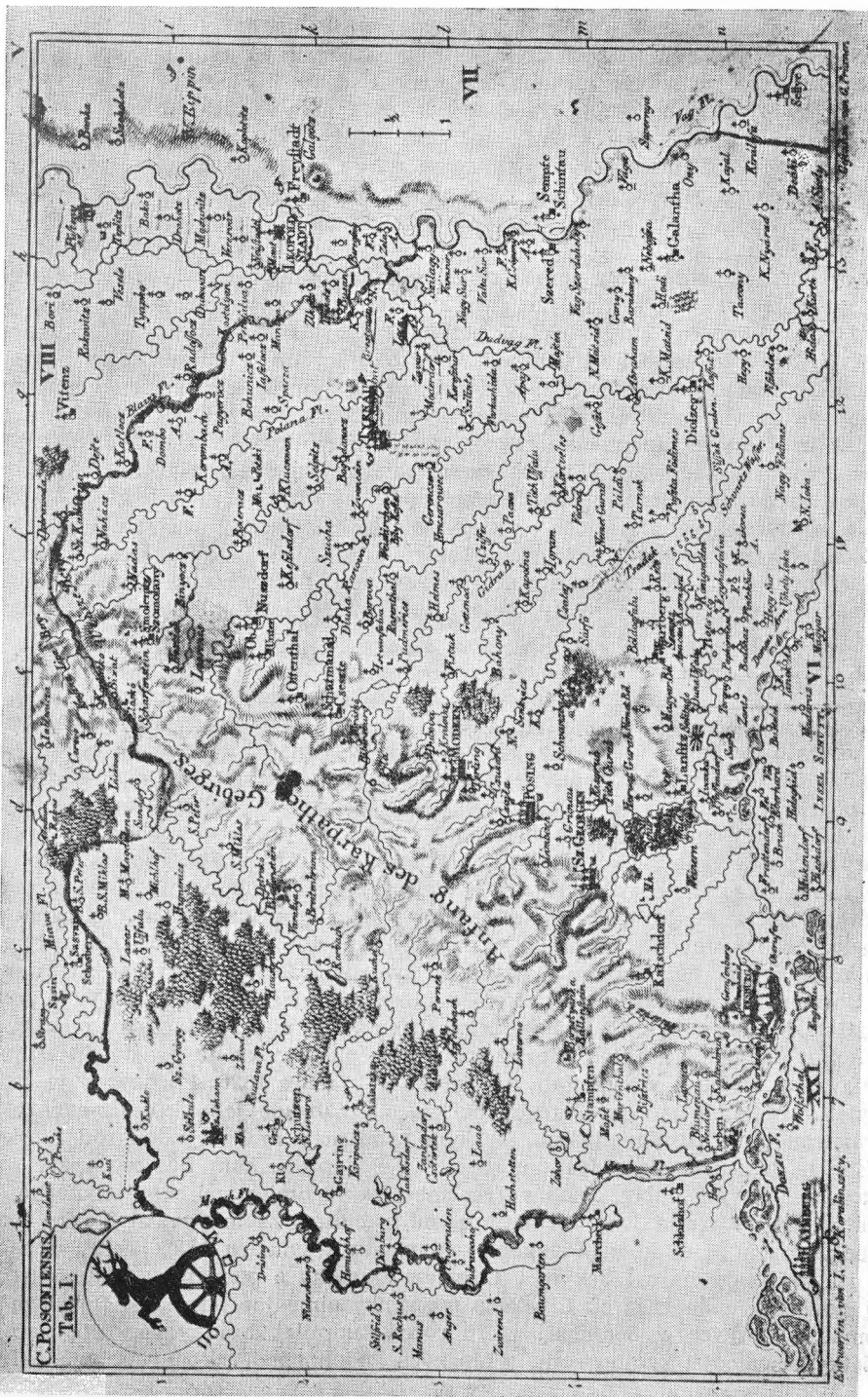
1. Vyryté čiže publikované mapy („Gestochene Karten“). Z týchto uvádza najmä Mikoviniho mapy z B e l o v ý c h N o t i t í, Fuckerovu mapu Šariša, Kováčovu mapu Mošonského komitátu, Krayovu mapu Spiša, Burgstallerovu mapu Bratislavského komitátu a iné.

2. Ručné alebo nevytlačené mapy („Handschriftliche oder ungestochene Karten“). K týmto počíta niektoré mapy Mikoviniho, ktoré sa mu vraj podarilo kúpiť iba pred pár rokmi z pozostalosti Jána Erika Fritscha. Je to mapa stolice Vesprémskej, Tolnianskej, Užskej, Čongrádskej, Turnianskej a mapa okresu Kövar. Všetky sú dosiaľ doložené iba týmto Korabinského záznamom. Rovnako tak sú doložené aj mapy Erika Fritscha, tak isto použité Korabinským: *Das Oedenburger, Eisenburger, Stuhlweisenburger, Scharoscher, Borschoder, Sathmarer, Graner, Solnoker, Komorner, Raaber, Salader, Barányer, Zarander, Batscher und Bodroger, Gömörer, Ungwarer und Sempliner ... (comitat)*. Možno predpokladať, že i tieto Fritschove mapy sú konštruované podľa bratislavského poludníka. Korabinský poznamenáva, že použil ešte aj mapy Trenčianskej a Oravskej stolice, avšak ich autora nemohol zistiť.

Týmto výpočtom potvrdzuje sám Korabinský, že nemohol použiť ani umelecky nádherne vyhotovenú Müllerovu mapu Uhorska z r. 1769, nazvanú *Mappa geographica novissima regni Hungariae*, zostavenú na príkaz generála Lacyho v mierke 1 : 360 000, pozostávajúcu z 12 listov, ba ani nadmieru dôležitú mapu I. vojenského mapovania Uhorska z r. 1763—1785. K Müllerovej mape Uhorska z r. 1769 mohli sa dostať podľa Korabinského vraj iba význačné osobnosti, no a „Josephinische Aufnahme“, ako sa nazýva prvé vojenské mapovanie monarchie, slúžilo výlučne pre strategické potreby. Jednako je však pozoruhodné, že vedcomi Korabinského používal aj slobodný pán von Neu, cisársky plukovník a vedúci mapovacích prác v Uhorsku. Už Eperjessy prišiel k záveru, že Korabinský ovládal viaceré reči. A preto ho využil aj plukovník Neu pri tvorení názvoslovia najmä na mape *Charte des Königreichs Hungarn, aufgenommen unter der Direktion des Oberst von Neu in den Jahren 1782—1784*, ktorú vyhotovil na príkaz cisára Jozefa II. ako verejnú mapu. Neuova mapa mala byť náhradou za utajované vojenské mapy. Pozostáva zo 43 rukopisných mapiiek v mierke 1 : 192 000. Originál je vo Vojenskom archíve vo Viedni, Kartenabteilung B IX a 513.

Korabinského kartografické vlohы sa prejavili najmä pri konštrukcii máp k jeho dielu *Atlas regni Hungariae portatilis*. Už Korabinský zdôrazňoval, že kto chce svoju vlasť milovať, musí ju aj poznať („Wer sein Vaterland lieben will, der muss es kennen“). A že Korabinský miloval Slovensko, možno vyvodzovať aj z toho, že ho poznal. Vtedajšie Uhorsko malo 4230 štvorcových míľ a delilo sa na 52 žúp. Ich územie zachytil Korabinský na 60 mapách. Rytceký a pisársky duktus nie je na všetkých mapách rovnaký. Táto nejednotnosť je zavinená tým, že všetky mapy nie sú od jedného rytca. Rytci sa vždy nepodpisali pod každú mapu. Avšak aj tak sa dá určiť, kto z uvedených rytcov je jej autorom.

Medzi rytcami sa uvádzajú Samuel Czetter Hungarus, G. Prixner, gróf von Berken, Karol Hrbnostl a iní. Ťažisko práce nie je v kartografickej presnosti. Jednako však zachycuje sa riečisko mnohých tokov pred reguláciou, pravda, generalizovane. Klasickou ukázkou je napr. tok Laborca cez Oborín a Kucany k Sirníku, kde sa doň vlievala Ondava „infra pontem qui dicitur Gedenius (Gödény hidya) & supra pagum Sernegum“ (29). Teda Ondava sa v XVIII. storočí stiekala s Laborcom pri Gedenskom moste, ktorý je medzi Kucanmi a Sirníkom. Dnes by sme tam márne hľadali nielen tok Laborca, ale aj Ondavy. Obidve tečú

Obr. 4.

už inde. Laborec sa stal prítokom Latorice, kam ho dostali v XIX. storočí, a Ondava tečie cez umelé riečisko, ktoré je urobené bližšie k Sírniku. Z bývalého toku Laborca je už iba mŕtve rameno a z ústia Ondavy iba prítok Gedén. Podobné zmeny sú aj s ústím Tople do Ondavy. Topľa sa v XVIII. storočí vlievala do Ondavy pri Trhovišti (Mercatus Locus, Vásarhely . . . „Ondava et Topla concurrunt ad Vásarhely”) (30). A takýchto zmien je veľa aj inde, napr. pri Malom Dunaji, ktorého severné rameno šlo cez Ivanku pri Dunaji ku kaplnke sv. Anny v Bernolákove, kde sa doň vlievala Čierna voda, avšak iba ako prítok Malého Dunaja atď.

Korabinský mal úprimný pomer ku všetkým národnostiam obývajúcim Uhorsko, čo sa prejavovalo aj v tom, že s veľkou starostlivosťou zaznačoval pri každej obci jej národnostný charakter. Ak bola obec dvojjazyčná, zaznačil túto okolnosť. Názvy niektorých obcí miestami udáva aj trojjazyčne, v to počítajúc slovenské znenie. Národnostný charakter obcí vyznačoval týmito konvencionálnymi značkami: vodorovnú čiarku dával slovenským obciam, hviezdičku nemeckým, plnú bodku maďarským, znamienko rovnosti poľským, x ruským a polkruh valašským čiže rumunským obciam. Uvedené značky obyčajne dával pod krúžok, ktorým bola dotýčňa obec situčne lokalizovaná.

Je prirodzené, že slovenské obce Korabinský zaznačil aj pri samej Budapešti. Zomrel v Bratislave dňa 23. júna 1811 (31).

Na konci života dostali sa mu do ruky zaiste aj pozoruhodné mapy de Göröga, prípadne monumentálne mapy Jána Lipského, ďalšieho význačného kartografa Uhorska, narodeného na Slovensku.

Ján Lipský

Joannes Lipský de Sedličná sa narodil 10. apríla 1766 v Sedličnej. Táto dedina je už čisto slovenská a takou aj vždy bola, lebo je medzi Trenčinom a Bečkovom. Rodina Lipských mala v Sedličnej svoje majetky. Lipský je pôvodom šľachtic, čo sa odzrkadľuje nielen vo voľbe zamestnania, ale aj v korešpondencii. Je isté, že mal dve reči, jednu písomnú a druhú hovorovú, keď rozprával s pospolitým ľudom. Táto reč bola v Sedličnej vždy iba slovenská aj u Lipských. Ako šľachtic mal vytýčené, že sa stane vojakom. Preto šiel na vojenskú akadémiu do Viedenského Nového Mesta. Po jej absolvovaní sa stal dragúnskym kapitánom (rytmajstrom). Spoločenské postavenie Lipského sa neupevňovalo iba jeho prácou, ale aj tým, že sa r. 1809 stal pobočníkom palatína arcivojvodu Jozefa, najvyššieho úradníka v Uhrách. Medzi palatíncm Jozefom a Lipským musel byť už predtým úprimný priateľský pomer, lebo už r. 1806 pripísal mu svoju mapu Uhorska z r. 1806.

Roku 1810 odchádza Ján Lipský v hodnosti plukovníka na penziu, ktorú trávil na svojom majetku v Sedličnej, kde žil až do 2. mája 1826. Pochovaný je v Sedličnej v rodinnej hrobke. Táto sa nachádza v záhrade jeho kúrie medzi dvoma krásnymi a mohutnými lipami. Lipským vymiera v mužskej línii rod Lipských. Písomné dokumenty po Lipskom sú buď v Budapešti, kam boli zaslané v rámci akcie miléniových osláv, alebo v Trenčíne, kde sú umiestené v Mestskom múzeu. Tam je aj fotografia jeho obrazu a veľmi hodnotný Zsolnayovsko-Lipský archív. Medzi aktami je aj kópia Lipského testamentu z januára 1826. Veľmi hodnotná je i korešpondencia s Lipským a Lipského záznamy a poznámky. Mnohé listy sú aj slovenské, inde zasa sú Lipského poznámky obyčajne nemecké. Dnešným potomkom Lipských v Sedličnej je 70 ročná Ľudmila Zsolnayová. Táto darovala všetky písomnosti svojho rodu a Lipských Pôdohospodárskemu archívu v Tren-

čine, ktorý je tak isto umiestený v Mestskom múzeu. Korešpondencia jediného brata Lipského je zásadne iba slovenská.

Z diel Lipského treba uviesť:

1. *Mappa generalis regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae, Slavoniae et confinorum militarum magni item principatus Transylvaniae geometricis partium dimensionibus, recentissimisque astronomicis observationibus superstructa, adjectis finibus provinciarum Bukovinae, Galliciae, Silesiae, Austriae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Dalmatiae, Bosniae, Serviae, Valachiae et Moldaviae... Quam aedificat Joannes de Lipsky, Pešt 1806.*

2. *Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis Mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae... occurrentium, 1808, 950.*

3. *Tabula generalis regni Hungariae...* Situáciu vyrýl Got. Prixner, písmo František Karacs, vyšla r. 1810. Roku 1810 vyšla druhýkrát aj Lipského *Mappa generalis regni Hungariae* z r. 1806.

4. Lipského *Mappa generalis regni Hungariae* a *Tabula generalis regni Hungariae* z r. 1810 dávajú spoločne *Atlas Hungariae Lipskianus*.

5. Lipszky Johan, *Geographische Längen und Breiten Bestimmungen einiger Oerter in Ungarn*, vyšlo v *Zeitschrift von und für Ungarn* II, 47, 1802.

Ján Lipský sa týmto svojím dielom stal jedným z najdôležitejších kartografov Uhorska do polovice XIX. storočia. Podľa jeho máp zostrojili veľa prehľadných máp Uhorska, z ktorých niektoré vyšli v Budapešti, iné vo Viedni, ba aj v Prahe. Jeho dielo nemá však iba geografickú hodnotu. Rovnako dôležitá, ba ešte aj dôležitejšia je jeho historická hodnota. Ešte Jánovi Lipskému bolo najsevernejšie rameno Dunaja, tečúce na Bernolákovo a Kráľovú, Malým Dunajom čiže Čiernou vodou („Kl. Donau oder Schwartz Wasser”).

Je pozoruhodné, že pcmiestne názvy a názvy niektorých miestnych objektov sú u Lipského v slovenskom jazyku. Napríklad Ronyva je Roňavou, Bodrog je Bodročkou atď.

Lipského *Mappa generalis regni Hungariae* má dve mierky, slovnú a grafickú. Pre slovnú je tento údaj: *Mensura unius Gradus Meridiani (in long. 58684 orgiarum Vieñensium) = 9 pollicum Vieñensium ex Mappa desumti*. Z toho vyplýva mierka Lipského mapy 1 : 469 346.

Titulný list je ozdobený bohatou paregrou s motívom Dunaja.

Situáciu zakreslil Got. Prixner, ostatné vyrýl František Karacs.

Názvoslovný fond Lipského mapy Uhorska z r. 1806 je podrobnejšie spracovaný v *Repertóriu*. Lipského *Repertorium* z r. 1808 je jediným názvoslovným indexom, ktorý bol dosiaľ na Slovensku vydaný. Lipského pomer ku Slovensku ukazujú tieto názvy: Belanská Dolina, Krásna Dolina, Krivá Dolina, Panská Dolina, Vlčia Dolina (Farkasvölgye, Hoskova, Klačanská Dolina atď.); všetko názvy z jeho mapy. V *Repertóriu* je vždy poznačené nielen meno, ale aj charakter označenia, či je to mesto, semota atď., v ktorej stolici sa nachádza a kde ho možno nájsť na mape.

Lipského názvoslovnú koncepciu v druhej polovici XIX. storočia už v Uhorsku opustili, pretože začali s maďarizáciou miestnych, ako aj pomiestnych názvov.

Okrem Lipského dalo Slovensko Uhorsku v XIX. storočí ešte viacerých mestských a dominiálnych geometrov, ktorí vyhotovili nielen mapy jednotlivých dominií, ale aj krokárske mapy.

Dnešná maďarská generácia považuje Mateja Husára za jedného z najväčších geodétov a vodohospodárskych inžinierov Uhorska. Matej Husár sa narodil na Slovensku v Malých Chrašťanoch blízko Zlatých Moraviec. Nižšie ukážem, že Malé Chrašťany mali vždy iba slovenské obyvateľstvo. No jednako Maďarská akadémia vied v Budapešti poverila r. 1954 dr. Ladislava Bendefyho, aby zostavil o živote a činnosti M. Husára podrobnú monografiu. Celý prípad s monografiou o Husárovi bude treba bližšie rozobrať, aby sme videli, že nie je správne, keď sa u nás zanedbáva historicko-kartografické štúdium. Je samozrejme, že o Husárovi majú povinnosť zostaviť monografiu predovšetkým na Slovensku, lebo tu sa narodil a jeho pôvod je tak isto slovenský. Avšak u nás sa dosiaľ táto stránka zanedbávala. A sám Bendefy sa obrátil na slovenské orgány, aby mu zistili v Malých Chrašťanoch potrebné Husárove nacionálie. Výsledkom tohto šetrenia je:

Matej Husár sa mal narodiť v Malých Chrašťanoch medzi r. 1778—1782. Jeho otec bol Imrich Husár, zeman v Malých Chrašťanoch, náboženstva rímskokatolíckeho. Podľa oznámenia dr. Bendefyho mali v tom čase Malé Chrašťany „iba“ 143 slovenských obyvateľov. To by bol v podstate obsah Bendefyho hlásenia.

Situácia s národnosťou chrašťanských obyvateľov je však iná. Malé Chrašťany sa ako slovenská obec hodnotia už v *Conscriptio regni Hungariae secundum loca, religionem et linguam, jussu Augustae Reginae 1772 facta* (33). Malé Chrašťany ani dnes nemajú samostatnú faru. Preto je prirodzené, že aj r. 1820—1822 označuje ich Ján Nep. Máthes na mape Ostrihomského arcibiskupstva (*Mappa archidiocesis Strigoniensis*) ako slovenskú osadu bez fary („K. Herestyen... pagus sine Ecclesiae“). Farský úrad mali Malé Chrašťany vždy vo Veľkých Chrašťanoch, čo vyplýva i z mapy Jozefa Aszalaya de Szendrö *Mappa generalis topographico-ecclesiastico-ethnographico-statistica regni Hungariae*, ktorá vyšla vo Viedni r. 1830—1840.

Dnes sú už Malé Chrašťany samostatnou obcou. Roku 1949 mali iba 180 obyvateľov. Dodnes však nemajú ani vlastnú školu ani kostol alebo faru. Okolo nich všade žijú Slováci. Preto niet ani divu, že mnohí autori nevyznačovali zvlášť ich národnosť; napr. Korabinský na mape Nitrianskeho komitátu, ba aj Matej Bel, ktorý o Malých Chrašťanoch namiesto národnosti uviedol skôr zdanlivo podradnejšie fakty, a to napr. že Malé Chrašťany majú bohaté polia a že náležia viacerým šľachticom („Kis Herestyén... agri ingenio, paretque diversis nobilibus“) (34).

Kanonická vizitácia Veľkých Chrašťan z 5. júla 1755 je dôležitým prameňom pre výpočet obyvateľstva nielen v Malých Chrašťanoch, ale aj v ostatných filiálkach Veľkých Chrašťan. Kanonické vizitácie rozdeľujú obyvateľstvo na dve skupiny:

a) capaces (sem zadelovali všetkých dospelých, chodiacich na náboženské úkony),

b) incapaces (títo sa ešte pre mladosť nezúčastňovali na náboženských úkonoch).

Roku 1755 boli teda takéto pomery vo filiálkach Veľkých Chrašťan:

	capaces	incapaces	dovedna
Veľké Chrašťany	131	50	181
Malé Chrašťany	70	22	92
Choča	137	50	187
Beladice a Pustý Chotár	304	141	445

Kanonická vizitácia z 5. októbra 1779 udáva tento počet:

Veľké Chrašťany	169	66	235
Malé Chrašťany	108	33	141
Choča	139	39	178
Beladice	233	73	306
Pustý Chotár	41	8	49
Fintice	44	13	57

Z tejto vizitácie je veľmi hodnotný záznam o tamojších farníkoch (de parochianis), zaznačený v kapitole „populus et parochia”. Citujem z neho v preklade: „Ako vo Veľkých Chrašťanoch, tak aj vo filiálke Choča, Malé Chrašťany, Beladice a na majeroch Pustý Chotár a Finta všetci občania sú národnosti slovenskej, takmer jedinej reči slovenskej, vyjmúc niektorých šľachticov, ktorí ovládajú aj reč maďarskú. Avšak aj tito správne po slovensky rozprávajú. Maďarčina tu ani neprevláda, ani tu nie je tak používaná, aby ju bolo treba poznať pre vypočutie spovedí, pre kázne a pre vyučovanie v školách...” (35).

Zmienka o šľachticov sa nemôže vzťahovať na Husárovcov. To boli obyčajní sedliaci, lenže mali armales, teda boli slobodní, iným slovom zemani. Ale treba tu myslieť iba na Malýonyaiovcov, Lamprechtovcov a Haulíkovcov, ktorí vládli v Malých Chrašťanoch!

Že v dotyčných obciach nebolo viacej obyvateľstva, je kanonickou vizitáciou z 5. októbra 1779 doložené týmto údajom:

„Vo Veľkých Chrašťanoch niet iného náboženstva (nulla vero alterius religionis), v Malých Chrašťanoch sú tak isto všetci katolíci (in filialis Kis Heresteny . . . sunt autem in ea animae omnes pariter catholici, summa 135), v Choči podobne atď.”

V Malých Chrašťanoch žilo teda r. 1779 iba 135 až 141 obyvateľov, ale všetci boli Slováci. Bendefy však uvádza, že v tom čase tam žilo „iba 143 Slovákov”. V tom má úplnú pravdu. Avšak okrem Slovákov nebolo tam nijaké obyvateľstvo!

Matriky obce Malé Chrašťany sú na dvoch miestach. Takzvané mŕtve matriky sú v Nitrianskom krajskom archíve v Bojniciach, kým tzv. živé matriky od r. 1854 sú v Nevericiach. Chrašťianske mŕtve matriky sa zachovali od r. 1697, avšak niektoré zápisy sú sekundárne, teda matriky nie sú súvislé. Skladajú sa z týchto častí:

1. Matrika narodených, sobášených a zomretých od r. 1697 do r. 1756.
2. Matrika narodených od r. 1756 do r. 1853.
3. Matrika zomretých od r. 1756 do r. 1853.
4. Matrika sobášených od r. 1756 do r. 1853.

Ku každej je aj index, ktorý však má viacej nepresností. Aj tento index má dokumentárnu hodnotu, lebo bol vyhotovený v čase, keď bola chrašťianska matrika úplná, teda v indexe sú aj také osoby, ktoré už nemajú záznamy v matrikách.

Ale aj tak nemožno iba podľa matrik zistiť rok narodenia Mateja Husára, syna Imrichovho, ak sa mal tento narodiť v Chrašťanoch v období 1778—1782. Dnes už niet v Chrašťanoch ani jedného Husárovca a iba ojedinele sa tam nájde starý človek, ktorý by počul aspoň rozprávať o tom, že v Malých Chrašťanoch žili kedysi Husárovci. No chrašťianske matriky majú o nich veľa záznamov. V matrike sobášených sa k r. 1718 spomína sobáš Imricha Huszára. V matrike narodených je zasa z októbra 1759 táto zpráva: „... die eadem baptisavi Michaellem, natum in

Kis Herestin ex parentibus nobilibus Mathiae Huszar et Helena Misik". K r. 1781 sa spomína Stephanus, syn Mateja Huszára a manželky Alžbety. Za jeho rodisko sa uvádzali Beladice, avšak cmylom, lebo ešte matrikár toto meno prečiarkol a napísal cezeň Malé Chraštany. Chraštianska matrika uvádza z Huszárovcov až 56 potomkov, počítajúc v to aj puellae. Matej Husár sa však v matrike narodených vôbec neuvádza. Táto časť bola vytrhnutá. K 29. júlu 1725 je záznam, že "... baptisatus est Michal ex patre Emerico Huszar, matre Juliannae- ex Kis Herestény".

Jednako však musel sa Husár Matej, význačný uhorský geodét, narodiť iba v Malých Chrašťanoch medzi r. 1778—1782, lebo podľa vysvedčenia peštianskej inžinierskej vysokej školy (Institutum geometricum), ako oznamuje Bendefy, Husár Matej, narodený v Malých Chrašťanoch, je 20 ročný, jeho otec Husár Imrich, „nobilis privatus habitat loco eodem". Že tento záznam o veku Mateja Husára nie je úplne správny, ukazuje jeho absolutoriium z právnickej akadémie v Košiciach z 29. augusta 1804, na ktorom sa uvádza, že Husár Matej je 21 ročný, pričom nie je vylúčené, že udaný vek sa nemôže vzťahovať na r. 1799, keď sa dal Husár Matej na túto fakultu imatrikulovať.

Treba si tiež uvedomiť, že v školskom r. 1796—1797 a 1797—1798 študoval už Matej Husár na bratislavskej akadémii.

O Husárovcoch sa hovorí v Magyarország vármegyei és városai, köt. Bars, 43, 303 84 a köt. Nitra, 693.

Ďalšie podrobnosti o Matejovi Husárovi sú v článku dr. Bendefyho, ktorý vyšiel vo Földméréstani közlemények, č. 1, 1955.

Zdá sa, že Matejom Husárom sa bude Bendefy ešte viacej zapodievať, lebo Maďarská akadémia vied bude o tomto význačnom Slováckvi vydávať viaceré monografie, ktoré budú dôležité nielen pre Maďarsko, ale aj pre Slovensko, a ukážu, že na duchovnej tvorbe Uhorska mali aj Slováci svoj osobitný podiel.

Poznámka: Jednotlivé námety tejto prednášky sa rozoberali podrobnejšie v diskusii, ktorú otvoril dr. inž. Fr. Kuska, dekan SVŠT v Bratislave. Profesor Kuska poukázal na naliehavosť záchrany historickokartografického materiálu na Slovensku. Záverom vyslovil potešenie nad tým, že sa konečne už aj na Slovensku začína so štúdiom dejín slovenskej kartografie. Odporúčal, aby sa predovšetkým monograficky zhodnotila najmä činnosť Samuela Mikoviniho, lebo jeho význam presahuje hranice Uhorska. Táto kritická pripomienka profesora Kusku sa stala signálom k založeniu edície *Tvorcovia kartografie Slovenska*, ktorú bude vydávať Správa geodézie a kartografie na Slovensku. V tejto edícii sa postupne zhodnotí činnosť všetkých význačných kartografov Slovenska. Prvý zväzok bude obsahovať monografiu o Mikovinim. Jednotlivé state spracúvajú inž. K. Bartoš inž. A. Brnčal, prof. dr. J. Martinka, prof. inž. Ján Mikuša, dr. Gindl a dr. Purgina. Preklad Mikoviniho diel z latiny urobí riaditeľ Imrich Nemeč.

LITERATÚRA

1. Irmédi-Molnár, *Mikoviny Sámuel térképélvételi módszere*, Budapest 1930, 1—16. Osobitný odlačok z Térképészeti Közlöny I, zoš. 1—2. 2. Márki S., *A magyar térképírás és jelene*. Földrajzi közlemények, 1896. 3. Eperjessy K., *A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke*, Szeged 1929, 172. Tu sú katalogizačné záznamy pre 2676 máp Uhorska nachádzajúcich sa vo Vojenskom archíve. Z nich sa Slovenska dotýka asi $\frac{1}{5}$. Týmto dielom Eperjessy vyhľadal jednotlivé sloveniká aj za nás už r. 1929, a to iba preto, lebo pracoval pod vplyvom svätoštefanskej ideológie. 4. Roubík F., *Soupis map Českých zemí I*, Praha 1951 306. 5. Plénum VI. sjazdu čs. geografov v Smoleniciach jedhlasne súhlasilo s požiadavkami sub. 1 až 4 a na návrh autora ich

pojalo medzi svoje rezolúcie. Týmito rezolúciami sa obracia na Slovenskú akadémiu vied v Bratislave, aby prikročila k splneniu menovaných úloh v spolupráci so Správou geodézie a kartografie na Slovensku. 6. Mišianik J., *K výročiu Jána Sambuca-Zsámbokiho*. Slovenská literatúra, č. 3, 354—357, 1954. 7. Oberhammer E., Wieser F., *Die Karten des W. Lazius*, Innsbruck 1906. 8. Tomka-Sásky J., *Introductio in Orbis antiqui et hodierni geographiam*, Posonii et Cassoviae 1777, Belov úvod. 9. Martini Zeilleri, *Beschreibung des Königreichs Ungarn*, Ulm 1660, 351. 10. Tamže, 394...zu Rosenberg eine Brücke über die Waag. Rosenberg (ein Marck in Ober Ungarn) zwischen Karlwa (pozn. Kraľovany) und S. Nicolau (pozn. Liptovský Mikuláš). Man kompt wom Flecken Karlwa (über das Wasser die Arva).

11. *Atlantis Austriaci*, rukopis, sign. 90 900, Zemská a univerzitná knižnica v Brne, Tom. I, pokr. za str. 108. 11a. Heslo Ábelová pozri v týchto lexikonoch: Korabinský J. M., *Geographisch-historisches und produkten Lexikon von Ungarn*, Pressburg 1786... Ábelová... ein slowakisches Dorf. Petrov A., *Národopisná mapa Uher podle úředního lexikonu osad z r. 1773*, Praha 1924. *Magyarország Geographiai szótára*, Pest 1851, ...Ábelová... tót falu. 12. Bel M., *Notitia Hungariae Novae Historico Geographica II*, 249: „Nagy Bodok... vicus amplius..., nisi praeterlabentis Danubii, ferre deberet iniurias. Quas, ut amolirentur provinciae magistratus, aggeres, vasti operis, nuper amni obiecerunt, qua eius incursum praecipue metuendi erant: operis, Mikowinio nostro, moderante...“ 13. Cincik J., *Slovenské grafické umenie*, Turčiansky Sv. Martin, 93. 14. Purgina J., *Bratislavský poludník*. Kartografický prehľad, č. 1, Praha 1955. 15. Purgina J., *Meračská metóda Samuela Mikoviniho*. Kartografický prehľad, č. 3, Praha 1956. 16. Purgina J., *Kartografická metóda Samuela Mikoviniho*. Geografický časopis SAV, Bratislava 1955 237. Tu je aj podrobný výpočet doteraz známych máp Mikoviniho. 17. Oberuč J., *Matthieu Bel, un piétiste en Slovaquie au 18e siècle*, Strasbourg 1936. O Tomkovi hovorí častejšie, no najmä na str. 155, kde konštatuje, že Tomka bol Belov žiak „bien aimé“. 18. Bel M., *Compendium Hungariae Geographicum*, Posonii et Cassoviae 1777, 4: Illud tantum monendum esse iudicavi, me cavisse quam diligentissime, ne quid ex labore hoc, curis multis de historia, geographiaque Hungariae immortaliter meriti Matthiae Belii, atque Tomka Szaszkkii, quod salva veritate retineri poterat, expugneretur. 19. Révai, *Nagy lexikona*, 18 köt., Budapest 1925, 343. 20. Bel M., *Compendium etc.*, 42.

21. Tamže, 45, pozn. 22. Windisch K. G., *Geographie des Königreichs Ungarn*, Pressburg 1780. Tento plodný autor písal aj pod značkou K. G. W. Pod touto vyšlo napr. v apríli 1772 aj *Beschreibung des Königreichs Ungarn*, Pressburg 1772. 23. *Atlantis Austriaci*, l. c., Tom. XLI—XLIV, sectio I, por. č. 13 n. 24. Havass R., *Bibliotheca Geographica Hungarica*, Budapest 1893, 37. Jeden exemplár tohto diela aj s autorovým autogramom je v Historickom seminári UK v Bratislave. 25. *A Poszonyi ág. hitv. evang. lyceum nagy könyvtárának könyvjegyzéke*, Pozsony 1873, 135, por. č. 81, sign. kat. B XI b 12. Iný exemplár Tomkovho atlasu *Regnum Hungariae*, avšak bez titulného listu je aj vo Vedeckej knižnici ÚNV v Bratislave, kde má inv. č. 16 246/933. 26. Bidlo—Dobiáš—Šusta, *Všeobecný dejepis I*, Praha 1933, 158. 27. Mencl V., Menclová D., *Bratislava, stavební obraz města a hradu*, str. 174, pozn. 15. Mencl tu tiež uvádza, že v Mestskom múzeu v Bratislave sú tieto ďalšie Fritschove mapy: a) *Mappa geographica territorii Posoniensis* (č. 2983) z r. 1753. b) *Plán záhrad na ostrovoch Mühlau a Kleinen Burgerau z r. 1767*. c) *Plán mesta Bratislavy z r. 1766* (pozri pozn. 157 v Menclovom diele). 28. Dékányi K., *Bél Mátyás földrajza*, Marosvásárhely 1903, 1. 29. O historickom toku Tisy a jej prítokov, prípadne Váhu napísal dôležité dielo Samuel Timon, rodák z Trenčianskej Turnej. Pozri jeho *Tibisci Ungariae fluvii notio Vagique ex parte*, Košice 1767, 37. 30. Tamže 52.

31. Podrobnejšie životopisné dáta o Korabinskom prináša Révai, *Nagy lexikona*, 12. zv., Budapest 1915, 25; Rieger, *Slovník naučný*, IV. zv., 812; *Ottáv Slovník naučný*, Praha 1899 796. 32. Ďalšie podrobnosti o Lipskom sú v Révaiho *Nagy Lexikona II*, Budapest 1915, 771. V českých lexikonoch sa ako dátum narodenia Lipského mylne uvádza október 1762. V Pamätnici Mestského múzea dr. K. Brančika v Trenčíne 1877—1937, ktorú

zredigoval dr. J. Mjartan, uvádza sa na str. 105, že o Lipskom zostavil prácu Ladislav Janovský. Janovského práca *Lipszky Janos. Étetrajzi karczolat* vyšla v Trencsén vármegyei Természettudományi egylet 1892—1893, inv. č. P-141 Okres. múzea v Trenčíne, str. 119—134, XV.—XVI. évfolyam. 33. Citované *Conscriptio regni Hungariae* vedecky rozobral Petrov v diele *Národopisná mapa Uher etc.* Pozri 11a. 34. Bel M., *Notitia III*, 282, 742. 35. „Sicut in matre Nagy Herestény, ita et in filialibus Hase, Kis-Herestény, Belad, et Praediis Pusztahatar, et Finta totus populus est nationis slavonicae, unius prorsus linguae slavonicae, exceptis nonnullis nobiles, qui hungaricam quoque profitentur, omnes nihilominus perfecte callent et slavonicam: neque prevalet hungarica, neque tantus est usus ipsius, ut maligna possessione requisisset pro excipiendis confessionibus, dicendis incisionibus et catehesibus: Haecque omnia solatia spiritus et parochiani omnes lingua slavonica participant, et parochus obsequia ista lingua eadem defacto praestat...“

Ян Пургина

ВКЛАД СЛОВАКОВ В КАРТОГРАФИЮ ВЕНГРИИ В ПЕРИОД ОТ XVI-го ДО XX-го СТОЛЕТИЯ

То, что сделано в картографии Венгрии, является результатом труда всех поколений картографов Австро-Венгрии. Культурное наследие этого государства принадлежит всем народностям, входившим в его состав, а значит и словакам.

Сохранилось довольно большое количество карт бывшей Венгрии. На многих из них изображена Словакия, которая до 1918 г. представляла часть так называемых исторических земель Венгрии. Хотя история картографии Венгрии еще не написана, и нельзя точно отметить отдельные этапы развития, не подлежит сомнению, что Самуэл Миковини (1700—1750), Словак родом из сел. Абелова, был первым крупным картографом Венгрии, и его труды открыли новый этап в деле составления карт. Миковини применял астрономо-геометрический метод — это значит, что работы по топографической съемке и составлению карт он поставил на должную высоту еще до первого картографирования, произведенного военными учреждениями.

Предыдущий этап развития картографии Венгрии заканчивает Ян Кристоф Мюллер составлением, в 1709 году, карты Венгрии.

Чтобы иметь возможность установить какое участие принимали словаки в создании карт, необходимо поставить дело изучения истории картографии на ту высоту, на которой она уже находится, например, в Чехии.

В связи с этим на пленарном заседании участников VI съезда чехословацких географов, состоявшегося в замке Смоленице, было постановлено рекомендовать Словацкой академии наук принять — при содействии Словацкого Управления геодезии и картографии и других культурных учреждений — следующие меры:

1. Создать в Словакии необходимые условия для централизованной охраны исторического картографического материала, как это уже осуществлено в Чехии Государственным архивом карт при Чехословацкой Академии Наук, находящемся в Праге.

2. Приступить к составлению и изданию списка всех карт Словакии, имеющих историческое значение, взяв за образец работу Ф. Рoubика *Перечень карт Чешских земель*.

3. Предпринять издание серии „Творцы картографии Словакии“, в которую войдут монографические очерки деятельности выдающихся картографов-словаков.

4. Обработать с исторической, географической и картографической точек зрения старые уникальные карты Словакии и воспроизвести те из них, которые представляют наибольший интерес, в собрании „*Monumenta Slovaciae cartographica*“.

За первоочередную задачу признается репродукция словацкой части карты Венгрии, съемка которой была произведена при Иосифе II; цветные оригиналы этих первых карт, составленных военными учреждениями, находятся в Военном архиве (*Kriegsarchiv*) в Вене. Картолеку заметок к ним составил Коломан Эпериеш.

В доказательство того, что Словакия дала Венгрии многих выдающихся картографов, приведем следующие имена:

1. Ян Боза-Самбукус (1531—1584), родом из г. Трнава, ученый гуманист и врач императора Максимилиана II. В 1571 году Самбукус издал карту Венгрии, из-

вестную под названием *Ungariae loca praecipua*... В его лице мы имеем первого картографа родом из Словакии.

2. Самуэл Миковини (1700—1750) родился в с. Абелова близ г. Лученец. Селение Абелова всегда было чисто словацким, так что словацкое происхождение Миковини не подлежит сомнению, тем более, что отец картографа был там евангелическим священником. Миковини чертил карты, беря за основу астрономо-геометрические измерения. Он был первым ученым картографом Венгрии. Его карты вышли отчасти в виде иллюстраций к замечательному труду Матея Белы *Notitia Hungariae Novae Historico Geographica*, 1735—1742, отчасти как самостоятельные рукописные произведения.

Труды этих двух выдающихся ученых-словаков — Белы и Миковини — могут считаться „великолепным украшением“ не только Венгрии, но и Словакии.

3. Ян Томка-Саски (1700—1762), родом из сел. Фолкушова окр. Турец, был продолжателем дела Матея Белы в области географии. В наше время почти забыто, что в 1750—1751 гг. Ян Томка издал в Братиславе исторический атлас Венгрии, в котором, кроме заглавного листа, находится 19 обзорных карт Венгрии, между ними ценная репродукция карты Пётингера, найденной незадолго до того. Имена авторов и граверов на отдельных картах не обозначены, но из заметки, обнаруженной в архиве Молла и подтвержденной показаниями Матея Белы и К. Г. Виндиша, явствует, что автором был Томка. Гравером атласа, названного *Regnum Hungariae*, был Шебастиан Целлер.

4. Ян Матей Корабинский (1740—1811) родился в г. Прешов. Его *Lexicon von Ungarn*, появившийся в 1786 году, и *Atlas regni Hungariae*, датированный 1804 годом, служат источниками для изучения Словакия с демографической точки зрения.

5. Словацкого происхождения был и Ян Липский (1766 — 1826) который родился в сел. Седлична (там же и похоронен). Он является автором карты Венгрии 1806 года и приложения к ней — Указателя географических названий 1808 г.

6. Крупнейшим геодезистом и инженером-гидротехником Венгрии считается Матей Гусар, родившийся в сел. Малые Храштяны между 1778 и 1782 годом.

Все геодезисты, о которых здесь говорилось, могут быть гордостью не только Венгрии, где протекала их деятельность, но и Словакии, из которой они были родом.

Перевод со словацкого В. Андрусовой

Ján Purgina

DER ANTEIL DER SLOWAKEN AN DER KARTOGRAPHIE UNGARNS VOM XVI. BIS ZUM XX. JAHRHUNDERT

Die kartographische Produktion ist das Werk und das Ergebnis gemeinsamer Arbeit aller Generationen Österreich-Ungarns. Die kulturelle Erbschaft dieses Staates gehört allen nationalen Komponenten, welche ihn aufbauten, also auch den Slowaken.

Vom ehemaligen Ungarn blieben verhältnismässig viele Karten erhalten und auf vielen ist auch die Slowakei eingezeichnet, denn sie bildete bis zum Jahre 1918 den nördlichen Teil des sogen. historischen Ungarns. Bisher ist die Geschichte der Kartographie Ungarns noch nicht bearbeitet und darum können wir nicht mit Sicherheit auf die einzelnen Entwicklungsstufen hinweisen, man kann aber doch als wichtigsten Grenzpunkt das Werk Samuel Mikovini's (1700—1750) bezeichnen welcher der Abstammung nach Slowake aus *Ábelová* war und als erster moderner Kartographe Ungarns anerkannt wurde. Mikovini's Methode ist eine astronomisch-geometrische. So stellte Mikovini die Vermessungsarbeiten und kartographischen Arbeiten auf eine moderne Grundlage noch vor der ersten militärischen Kartierung.

Die ältere Epoche der ungarischen Kartographie schliesst Joh. Kristof Müller ab durch seine Karte Ungarns vom Jahre 1709.

Um den Anteil der Slowaken an diesem ganzen Schaffen feststellen zu können wird es nötig sein die kartographische Forschung der Slowakei derart zu heben, dass sie z. B. das Niveau der tschechischen erreicht wird. Aus diesem Grunde beschloss das Plenum des VI. Kongresses der čs. Geographen in Smolenice der Slowakischen Akademie der Wissenschaften zu empfehlen, unter Mitarbeit der Verwaltung der Geodesie und Kartographie in der Slowakei sowie auch unter Mithilfe anderer kultureller Institutionen folgende Massnahmen zu treffen:

1. Auch in der Slowakei sollen Voraussetzungen geschaffen werden für eine zentralisierte Rettung des historisch-kartographischen Materials, derart, wie es in Böhmen die Staatliche Kartensammlung bei der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften in Prag betreibt.

2. Auch in der Slowakei soll mit der Zusammenstellung und Herausgabe der gesamten historischen Karten nach dem Muster der Arbeiten F. Roubík's: *Register der gesamten Karten der tschechischen Länder*, begonnen werden.

3. Dass eine Edition gegründet werde mit dem Namen: „Die Schöpfer der Kartographie der Slowakei“, wo monographisch die Tätigkeit bedeutender Kartographen-Slowaken geschildert werden könnte.

4. Dass die alten Kartenunikate der Slowakei in historischer, geographischer und kartographischer Hinsicht verarbeitet werden und dass die bedeutendsten unter ihnen reproduziert werden als sogen. „Monumenta Slovaciae cartographica.“

Als naheliegendste Aufgabe wird die Reproduktion des slowakischen Teiles der Jozephinischen Karte Ungarns bezeichnet. Die farbigen Originale aus dieser ersten militärischen Kartierung sind im Kriegsarchiv in Wien aufgehoben. Die Kartei-Vermerke verfertigte Koloman Eperjessy.

Dass auch die Slowakei mehrere bedeutende Kartographen dem ungarischen Staate gab, beweisen folgende Namen:

1. Joh. Boza-Sambucus (1531—1584) aus Tyrnau, gelehrter Humanist und Arzt des Kaisers Maximilian II. Im Jahre 1571 veröffentlichte Sambucus eine Karte Ungarns, genannt *Ungariae loca praecipua* ... Es war der erste Kartographie aus der Slowakei.

2. Samuel Mikovini (1700—1750), geboren in Ábelová bei Lučenec. Ábelová war immer ein rein slowakisches Dorf und darum ist auch die Abstammung Mikovini's slowakisch, umsomehr da sein Vater dort ev. a. v. Pfarrer war. Mikovini verfertigte die Karten auf astronomisch geometrischer Grundlage. Es ist der erste moderne Kartographie Ungarns. Seine Karten erschienen teilweise als kartographische Illustration des nicht genug hoch zu schätzenden Werkes Matej Bel's *Notitia Hungariae Novae Historico-Geographica*, 1735—1742, teilweise selbständig, als Handarbeit. Das Werk dieser beiden bedeutenden Slowaken, Bel's und Mikovini's, wurde zur „grossen Zierde“ nicht nur Ungarns, sondern auch der Slowakei.

3. Ján Tomka-Sásky (1700—1762), geboren in Folkušová bei Turec, knüpfte an das Werk Matej Bel's an und zwar im Gebiete der Geographie. Heute wird schon vergessen, dass Ján Tomka im Jahre 1750 und 1751 in Pressburg einen historischen Atlas zu der Geschichte Ungarns herausgab, in welchem ausser dem Titelblatt auch 19 übersichtliche Karten enthalten sind, unter ihnen die Reproduktion der eben damals entdeckten sogen. Peutinger Karte. Der Name des Autors der einzelnen Karten und des Stechers ist auf den Karten nicht angeführt. Dass Tomka der Autor ist, lässt sich aus einem Vermerke aus der sogen. Mollsammlung feststellen, welcher durch Angaben Matej Bel's und K. G. Windisch's bestätigt wird. Dieses sogen. *Regnum Hungariae* Tomka's stach Sebastian Zeller.

4. Jan Matej Korabinský (1740—1811), wurde in Prešov geboren. Sein *Lexicon von Ungarn* vom Jahre 1786 und der *Atlas regni Hungariae* vom Jahre 1804 ist eine Quelle für die historische Demographie der Slowaken und der Slowakei.

5. Slowakischer Herkunft war auch Ján Lipský (1766—1826), geboren und begraben in Sedličná, welcher hauptsächlich eine Karte Ungarns vom Jahre 1806 und dazu ein *Repertorium* vom Jahre 1808 hinterliess.

6. Als grösster Geodesie und Wasserbauingenieur Ungarns wird Matej Husár betrachtet, welcher in Malé Chraštany zwischen 1778 und 1782 geboren ist.

Die angeführten Vermesser erheben nicht nur Ungarn, in welchem sie lebten, sondern auch die Slowakei, aus welcher sie stammten.

Aus dem Slowakischen übersetzt von V. Dlabačová